

“Türkiye’deki Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması” Araştırma Projesi Raporu

III.1.A. Merkezi Bir Kavram ve Bu Kavramın Araştırma Sahasındaki Algısı: Kadın-Olmak

Charlotte Binder

Eylül 2017

III.1.A. Merkezi Bir Kavram ve Bu Kavramın Araştırma Sahasındaki Algısı: Kadın-Olmak

Özellikle 1990’lı yılların başından bu yana, homojen, küresel bir kategori olarak (toplumsal) cinsiyet, İngilizce ve Fransızca dilindeki bilimsel bağlamlardan gelen kuir feminist, postkolonyal ve postyapısalcı teorisyenlerin eleştirel müdahaleleri ve yeni toplumsal hareketlerin – kadın olmanın ötesindeki - özel kimlikleri vurgulayan kimlik politikaları ile birlikte yapıbozuma uğratıldı ya da başka bir deyişle (toplumsal) cinsiyetin merkezi konumu değiştirildi (Kerner, 2007). Bu tartışmaların, Almanca dilinin hâkim olduğu kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmaları üzerinde, (toplumsal) cinsiyetin teorileştirilmesini temelden değiştiren büyük bir etkisi oldu. Bu süreçten bu yana “biyolojik cinsiyet-toplumsal cinsiyet tartışmaları” ve “kadınlar arasındaki farklılıklar ve eşitsizlikler hakkındaki tartışmaların” izinde, feminist teorilerin geliştirilmesinde şu sorular masaya yatırılıyor: “‘Kadınlar’ nedir? (‘Toplumsal) cinsiyet’ nedir? Feminist eleştirideki “biz” kimlerdir?” (Knapp, 2008: 209).

Şimdiye kadar var olan kategorilerin sorgulanması, Türkiye’deki feminist söylemde de yer alıyor. Örneğin, bu çalışmanın bağlamında, Handan Çağlayan ile gerçekleştirilen mülakatın aşağıda paylaşılacak bölümü buna kanıt olarak gösterilebilir. Ankara Üniversitesi’nde ders veren ve aynı zamanda sendika çalışmaları yürüten akademisyen, kategorileştirmenin problemliliğini şu şekilde anlatıyor: “Bir taraftan bu tür çalışmaları yaparken genel bir [...] kadın kategorisine ihtiyacımız var ama bir taraftan da sosyal bilimciler olarak biliyoruz ki genel bir kadın kategorisi bütün genellemeler gibi sıkıntılı” (Çağlayan, 2014: 22).

Özneye karşı eleştirel ve kesişimsel itirazların yanında kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmalarındaki toplumsal inşacılığa dönüş çerçevesinde, genel olarak şimdiye kadar geçerliliğini sürdüren kadın hareketlerinin kolektif öznesi olan “biz-kadınlar” ve buna bağlı *kız kardeşlik* kavramı, temel olarak sorgulandı (Lenz, 2002: 78). İlk olarak hakkında siyasi aktörler tarafından eleştirel müdahalelerin başlatıldığı feminizm ve kadın hareket(ler)indeki kimlik ve özne fikri ve bu bağlama yönelik teorik eleştiriler, kadın ve toplumsal cinsiyet politikaları aktörlerinin teorik tartışmaları ile tepkimeye girdi. Böylece kadın ve toplumsal cinsiyet hareketlerinin farklılaşma ve çoğullaşma süreçleri güçlendi.

Bu arka plan bilgileri ışığında, Türkiye’deki kadın hareketlerinin bu farklılaşma ve çoğullaşma süreçlerini inceleyen bu çalışmada merkezi bir önem taşıyan bir diğer konu, 76 uzmana “kadın olmanın” geçerli anlamını sormak oldu.

Mülakat veren kişiler, kadın olmanın anlamı hakkındaki soruyu çok farklı cevapladılar. İfadelerin izinde (toplumsal) cinsiyet ile ilgili hangi (teorik) kavrama yönelimleri olduğu hakkında net bir düzenleme yapmak ise her zaman mümkün olmadı. Bazıları, bu sorudan dolayı tedirgin olmuş izlenimi verdiler ve bu yüzden soru hakkında bir açıklama talep ettiler (örneğin Acar, 2014: 15-16; Akkoç, 2015: 39-41; Başak, 2015: 16-21; Özkazanç, 2014: 9-17; Anonim, 2014: 8-18; Anonim, 2015: 9-16; Anonim, 2014: 9). Mülakat veren kişilerin çoğu kadın olmak hakkında kendi bireysel anlayışlarını ifade ettiler. Her ne kadar mülakat ortamında bireysel ve örgütsel/ kurumsal tanım ayrımını dile getirilerek, ayrı ayrı sorulmuş olsa da yine çoğu, bireysel ve örgütsel/ kurumsal olarak ya da akademik bir bakış açısı arasında bir ayrım yapmadılar.

Soruya verilen cevapların analizi, Türkiye’deki kadın olmak hakkındaki anlayış ve kadın ve toplumsal cinsiyet politikaları açısından (toplumsal) cinsiyet kategorisinin kavramsallaştırılmasını daha yakından belirlemeye yardımcı şu tezleri beraberinde getiriyor.

Kadın olmak tanımı var olan öznel anlayış, kavrayış ve/ veya var olan (feminist) söylemsel çevreye bağlıdır.

Akademisyen ve feminist dergi Amargi’nin editörü Aksu Bora için kadın olmak farklı şekillerde anlaşılabilir, hatta her bir kişi için farklı anlamlara sahip olabilir (2014: 14). Kendisi de Ankara Hacettepe Üniversitesi’nde ders veren Reyhan Atasü-Topcuoğlu, mülakatında kadın olmanın “öznel” yönüne vurgu yaparken, aynı zamanda sürekli sergilenen “paylaşılan bir öznellik”ten bahsediyor (2014: 21).

Bodrum Kadın Dayanışma Derneği’nden Figan Erozan ise kendisinin, kadın olmak hakkındaki tanımlama gücünü ve kendi bedeni üzerinde tam anlamıyla hür iradesi olduğunu açıklıyor: “İstediğim gibi var olmak olarak tanımlıyorum, istediğim gibi yaşamak, düşünmek, davranmak, [...] bedenimi istediğim gibi kullanmak” (2015: 6). Buna karşılık Diyarbakır’dan Sara Aktaş ve

Hopa’dan, SKM’den Nurcan Vayiç Aksu’ya göre kadın olmak kadınlar tarafından belirlenmiyor, kadın olmak onlar için (verilen) bir kimlik. Vayiç Aksu’ya göre kadın olmak dışarıdan, örneğin erkekler, babalar ya da kayınvalide ve kayınpeder tarafından belirlenen bir kimlik (2015: 13). Bu yüzden Aktaş’a göre kadın olmak günümüze kadar felsefik ya da ontolojik olarak anlaşılabilen bir kavram değil. Aktaş’a göre Kürt Kadın Hareketi tarafından başlatılan *Jineolojî* (kadın bilimi)’nin gelişimi, “kadın olmak” kavramını kadın politikaları ile ilgili bir bakış açısından yeniden tanımlamak için bir deneme (2015: 9).

Ankara Üniversitesi’nden profesör Alev Özkazanç ise sosyalist ve kuir feminizmin (toplumsal), (toplumsal) cinsiyet hakkındaki kendi kavrayışına etkilerinden bahsediyor. Bu yüzden kendisi kesişimsel bir bakış açısından “kadınları başka insanlarla, erkeklerle de ezilenlerle de birlikte [...] karmaşık ilişkiler içerisinde” analiz ediyor ve “birlikte özgürleşme projeleri”ne inanıyor (2014: 17).

Ege Bölgesi’nde gerçekleştirilen mülakatlarda, örneğin Özlem Şahin Güngör gibi akademisyenler, feminist teori ve pratik hakkındaki tartışmaların, kadın olmak hakkındaki anlayışları için önemini de tarif ediyorlar. Mesela Şahin Güngör feminist farkındalığını öğrencilik yıllarında elde etmiş. Böylelikle kendisini kadın olmanın pozitif yönlerini de tanıyabilen biri olarak görüyor. Bu noktada kadın olmayı, toplumsal gelişim için pozitif olarak değerlendirdiği belli özellikler olarak birleştiriyor: Örneğin “yaratmak”, “dayanıklı olmak”, “anlamak” ve “ilişkiler kurmak” gibi (2015: 16). Bu ifade ile Şahin Güngör kuir feminist bir anlayışın yerine (toplumsal) cinsiyeti farklılık teorisine¹ yakın bir bakış açısı içinde ifade ediyor.

Kadın olmanın öznel ve feminist kavramlaştırmalarının yanında, dört araştırma bölgesinde de ideolojileri aşan bir şekilde ifade edilen ve “insan olmak” çağrışımı üzerinden, temel anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını içeren kavramsallaştırmalar da mevcut (örneğin; Ay Katırcı, 2015: 14; Başak, 2014: 19; Bostan, 2015: 10; Uçar, 2015: 10; Varan, 2015: 17).

Feminist olarak tanımlanabilecek Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği’nden Nilüfer Akgün için “kadın yurttaştır, bireydir, sosyal hayatta var olandır, çalışandır, eşit olması gereken insandır”

---

¹ Kerner’e göre farklılık teorisyenleri “dışıl olarak ifade edilen özelliklere olumlayıcı” olarak yaklaşırlar ve “toplumsal cinsiyet farklılıkların antropolojik ve en azından kimliksel seviyede” var olduğunu farz ederler (2007: 8).

(2015: 12). Diyarbakır Kardelen Kadın Merkezi’nden Mukaddes Alataş ise hem kadın hem de erkeğin öncelikle insan olduklarını vurgularken toplumsal cinsiyet eşitliğini de böylelikle bir şart olarak koşuyor (2015: 15). Artvin Kadın Dayanışma Platformu’ndan Özge Zeynep Arıcı da kadın ve erkeği ilk adımda insan olarak, “*bir varoluş biçimi*” şeklinde açıklıyor (2015: 65).

Kadın olmak belirlenirken/ tanımlanırken kadınlar arasındaki farklılıklara dikkat çekiliyor.

Räthzel için fark/ farklılık kavramı “teorik ve politik bir çıkmaz sokaktan çıkış yolu”nu temsil eder çünkü bu kavram “homojen bir grup olarak kadınlar fikrini” kırar ve “kadınlar arasındaki farklılıkları analizin ve politik özgürleşme stratejilerinin merkezine koyma görevini ifade eder” (2010, S. 287). Kerner, tarihçi Elsa Barkley Brown’un *ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet* tartışmaları sonucunda oluşan bulgularını şu şekilde özetliyor: “Kadın olmanın, içinde kadın olunan bağlamdan ayrılamayacağını tanımalıyız ve bu bağlam ‘ırk’, sınıf, zaman ve mekan tarafından belirlenir. Her kadının aynı (toplumsal) cinsiyeti taşımadığını tanımalıyız” (2011: 133).

Türkiye’de gerçekleştirilen mülakatlar, özellikle kadın akademisyenlerin, kadınlar arasındaki farklılıklara değindiğini gösteriyor. Buradan hareketle örneğin Aksu Bora için “bir tane kadınlık” yok (2014: 14). Feride Acar’a göre de “her kadın aynı konuma doğmuyor” (2014: 16). Ayrıca KA-DER’den aktivist Hatice Kapusuz Kütküt de şu tespitte bulunuyor: “Kadınlar homojen bir grup değildir. [...] translar, lezbiyenler, eğitimliler, eğitimsizler – çok farklı heterojen bir grup” (2014: 11).

Trabzon’daki Karadeniz Teknik Üniversitesi’nden Şahinde Yavuz *sınıfın* bir fark/ farklılık kategorisi olarak önemini vurgularken (2015: 9), sadece KAOS GL’den LGBTİ aktivisti Seçin Tuncel kesişimsel bir bakış açısı² ile değişik fark/ farklılık kategorilerini kadın olmak hakkında birleştiriyor:

² Kesişimsel tahakküm/ güç analizleri; heterojen ayrımcılık ve marjinalleştirme formlarının, yani toplumsal ilişkilerdeki örneğin *toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırk* gibi değişik farklılık kategorilerinin dolaşıklığını ve birbirine olan etkisinin eşzamanlılığını ve etki yollarını araştırır (Winker & Degele, 2007). Kesişimsellik kavramı 1980’li yılların sonunda Kimberlé Williams Crenshaw tarafından Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu için hazırladığı bir yazı için geliştirilmiştir (1989: 149). Crenshaw “bazı grupları marjinalleştirmeyi belirleyen tahakküm yollarının nasıl keşştiğini, üst üste geldiğini ve çakıştığını” açıklamak için trafikteki kavşak/ dörtyolu simgeleyen metaforu kullanmıştır (Räthzel, 2010: 288–289).

[...] ben eşcinsel bir kadımdım. Dolayısıyla [...] günlük yaşantımdaki pratikler de aslında birçok şeyi değiştirebiliyor. [...] Aynı zamanda [...] büyük şehirde yaşayan bir eşcinsel kadımdım, dolayısıyla taşrada yaşayan bir eşcinsel kadının sorunları da benden çok çok daha farklılaşıyor (2014: 16).

Toplum içindeki kendi konumu izinde – büyükşehir Ankara’da yaşayan lezbiyen bir kadın olarak- Tuncel, bu mülakat kesitinde, içinde buldukları yaşam koşullarına bağlı olarak kadınların farklı ayrımcılık deneyimlerine atıfta bulunurken tüm kadınlara ait ortak bir deneyim çizgisi fikrini reddediyor.

Kavram hakkında (kadın olmak) saptamalarda bulunmak için teorik olarak farklı (toplumsal) cinsiyet anlayışlarına gönderme yapılıyor.

Lenz’e göre kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmaları, ‘kadın’ı odağa almaktan başlayıp, ‘kadınlar’dan ‘toplumsal cinsiyet’e geçilmesi üzerinden biyolojik cinsiyet/ toplumsal cinsiyetin yapıbozuma uğratılması ve radikal bir şekilde sorgulanmasına doğru bir gelişim göstermiştir (2014: 16–17). “(Toplumsal) cinsiyetin biyolojik olarak kolektif bir kader” olduğu anlayışı ve eşitlik/ farklılık kavramının ardından, yapıbozum ile birlikte, (toplumsal) cinsiyet kategorisi sonuç olarak “çoğul ve akışkan bir hale geldi, kendini özellikle katı kimlik normlarından kurtardı” (Lenz, 2014: 23- 24). Mülakatı veren kişilerce, bazen açıkça bazen de örtülü bir biçimde ifade edilen ve her zaman da birbirinden keskin bir şekilde ayrılamayan ve Lenz tarafından dile getirilen farklı (toplumsal) cinsiyet hakkındaki (teorik) anlayışlar, gerçekleştirilen 65 uzman mülakatı çerçevesinde araştırma sahası olarak Türkiye için de değerlendirilebilir.

Kemalist eğilimi ile öne çıkan Denizli’deki Kadın Haklarını Koruma Derneği’nden Nurten Karakış’ın sıradaki ifadesi, örneğin (toplumsal) cinsiyet hakkında özcü, biyolojist ve farklılık teorisine yakın bakış açısı olarak karakterize edilebilir. Mülakatın devamında kadın ve erkek için eşit haklar ve kadınların tüm toplumsal alanlara katılımını talep eden Karakış, hem biyolojik hem de dini olarak temellendirilen ikili bir “kadın ve erkek” düşüncesini ifade ediyor:

[...] biyolojik eşitlik istemiyoruz ki, biz kendi halimizden çok memnunuz. [...] anne oluyorsa kadın, bir annelik yapabiliyorsa ki ulu Tanrı ona erkeklerden üstün bir de şey vermiş, meziyet vermiş, annelik duygusu [vermiş] [...] (2015: 7).

Karakış tarafından tarif edilen bu yazı kesitinde kadın olmak ve anne olmak arasındaki doğallaştırılan ilişki, politik ve ideolojik olarak farklı yönelimlere sahip olan diğer mülakat veren kişilerde de ortaya çıkıyor (örneğin Atasü-Topçuoğlu, 2014: 21; Can, 2015: 14; Çicek, 2015: 8; Sancar, 2014: 26; Anonim, 2015: 43; Üst, 2015: 6).

Denizli Kadın Dayanışma Platformu’ndan bir aktivist ise bunlara karşılık Türkiye’deki genele yerleşik toplumsal kanaate gönderme yaparak kadın olmanın anlamı için anneliğin yükseltilmesini şu şekilde eleştiriyor: “[...] kadın olman önemli değil ama anne olman önemli. [...] Yani kadın rüştünü annelikle ispat edebiliyor” (Anonim, 2015: 67).

Ankara’dan Kadın Koalisyonu’ndan İlknur Üstün için kadın olmak, hem biyolojik (biyolojik cinsiyet) hem de toplumsal (toplumsal cinsiyet) ögeler(i) tarafından karakterize ediliyor:

Bir yanıyla bakarsan biyolojik olarak, cinsel organlarıyla, memesiyle bir varlık ama tabii kadın olmak [...], yaşadığın yerle, kültürle, insanlarla birlikte pek çok şeyi taşımak zorunda olmak. Hem hoşluklarını yaşamak ama daha çok zorluklarıyla mücadele etmek (Üstün, 2014: 20).

Üstün kadın olmayı biyolojik olarak erkek olmaktan farklı bir varlık durum olarak ifade ederken, bu durum onun tarafından var olan cinsel organlar üzerinden tanımlanıyor.³ Aktivist aynı zamanda kadın olmanın hem şansını hem de problemlerini belirli bir şekilde belirleyen toplumsal şartların çerçevesine de değiniyor.

Toplumsal inşacılık perspektifinden (toplumsal) cinsiyete bakan bir diğer aktivist de Muğla Vegan Feministler’den biri: “[...] Beauvoir’ın da sözü gibi yani, ‘kadın doğulmaz, kadın olunur’.

³ Denizli Kadın Dayanışma Platformu’ndan bir aktivist ise kadın olmayı “güzel” olarak tanımlarken bu bağlamda kadın olmanın ayrı bir özelliği olarak 8000 sinir hücresinden oluşan klitoris varlığından da söz ediyor (Anonim, 2015: 67).

Bu çok doğru geliyor bana” (Zeze, 2015: 12). Bu mülakat bölümü ile Zeze, biyolojik yani bedensel cinsiyet ile toplumsal cinsiyeti ayarıştıran Simone de Beauvoir’ın anlayışına açıkça atıfta bulunuyor (Kerner, 2007). Mülakat veren bazı kişiler ise kadın olmak açısından yaşamdaki genel anlamda ya da örneğin aile içerisindeki öğrenme süreçlerinin kadın olmanın inşasındaki önemini altını çiziyorlar (Çağlayan, 2014: 22; Çiçek, 2015: 8). Ayrıca kadınların yanında erkeklerin de toplumsal cinsiyet rolleri içinde sosyalleştiklerinden de bahsediliyor (Acar, 2014: 16; Anonim, 2015: 67). Ankara Feminist Kolektif’in içerisinde yer alan Pelin Kalkan da de Beauvoir izinde kadın olmayı toplumsal olarak üretilen ve öğrenilen olarak kavramsallaştırıyor:

[...] kadın olmak aslında çok öğrendiğimiz bir şey yani. Bunlar benim cümlelerim olabilir mi emin değilim mesela, çünkü [...] tüm o kadın-erkek olma filan halleri, çok kurgusal geliyor bana ve kişisel olarak [...] mevcut durum böyle olmasa, ben kadın kimliğimi vurgulamam, kadın politikası yapmam. Yani çünkü benim aslında duruşuma çok uygun değil. Ne kadınla erkek, hem kadın, hem erkek olarak tariflemeyi seviyorum kendimi. Ama hani ısrarla kadın kimliğinin altını çizerim çünkü berbat bir toplumsal halde yaşıyoruz, tabi bunun mücadelesini vermek gerektiğine inanıyorum (2014: 13).

Her ne kadar LGBTİ aktivisti olarak ‘kadın’ ve ‘erkek’ten oluşan ikili kategorileştirmeyi, ayrıca taşıdığı kuir (toplumsal) cinsiyet kavramlaştırmasından dolayı kişisel olarak aslında reddetse de, Kalkan, kadınların güncel toplumsal koşullarından dolayı zorunlu olarak kadın kimliğini vurgulayarak kadın politikasına dahil olduğunun altını çiziyor.

Denizlili LGBTİ aktivist Halil Kandok’un kendini tanımlamasında “kadınlık” ve “erkeklik” kategorileri Kalkan’a nazaran daha büyük ölçüde sorgulanıyor. Kandok insanı (toplumsal) cinsiyet kimliklerine artık zorlamayan, aksine (toplumsal) cinsiyet kategorilerini kaldıran sosyal gerçeklik görüşünü formüle ediyor:

[...] toplumsal cinsiyet ve heteroseksizmin etkisi olmasaydı belki de ben kendimi cinsiyet olarak hiçbir şey hissetmeyecektim, benim literatürümde erkeklik veya kadınlık diye bir şey olmayacaktı. Yani erkeklik ve kadınlık nedir,

önce onu sorgulamak gerekiyor. [...] Ama belki de hem erkeğim hem kadınıma ama bu toplumsal cinsiyet dayatması yüzünden de ben belki de cinsiyetsizim diye tanımlamak istiyorum kendimi (2015: 22).

Hem Kalkan hem de Kandok mülakatlarında (toplumsal) cinsiyetin kategorileştirilmesi için daha çok esneklik dileklerinin altını çizerlerken “(toplumsal) cinsiyet mecburiyetini” kendi yaklaşımlarında eleştiriyorlar.

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı “toplumsal cinsiyetin biyolojikleştirilmesinden çıkarılmasına” yararken, Butler’ın 1990’lı yıllardan beri kurduğu teorisi de biyolojik cinsiyetin biyolojikleştirilme yani doğallaştırılmadan çıkarılmasına öncülük yaptı (Kerner, 2007: 11–12). (Toplumsal) cinsiyet hakkında, Judith Butler’ın izinde, açıkça yapıbozumcu ya da kuir bir perspektif, mülakatlarda sadece Türkiye’deki toplumun çoğunluğu tarafından erkek olarak okunan LGBTİ aktivistleri tarafından dile getiriliyor. Örneğin Diyarbakır’da faaliyet gösteren LGBT derneği Hebun’dan Arif, kadın hareketini, toplumsal cinsiyetin kendi seçimine göre saptanmasını bireyin kendisine bırakmayan, açıklayıcı ve esnek olmayan toplumsal cinsiyet kavramlaştırmasından dolayı eleştiriyor.

Yani şuan topluma göre gidersek, kadın olmak demek vajina. Vajinan varsa kadınsındır, penisin varsa erkeksindir. [...] birçok kadın hareketi için de bunu çok rahat söyleyebilirim ama Hebûn için kadın ve erkek tanımı yok [...]. Ben kadınıma desem, kadın olarak arkadaşlarım beni kabul ediyor. Yani görüntüm, penisim ya da [...] organlarım önemsizdir (2015: 19).⁴

Kadın aynı anda hem pasif bir nesne hem de aktif bir özne olarak tanımlanırken “kadın farkındalığı”nın geliştirilmesi, siyasi olarak ortak hareket edebilmek için gerekli görülüyor.

Kadının aynı anda hem pasif bir nesne hem de baskı deneyimine karşı (farkında, kasten) tepki gösteren aktif özne olarak nitelendirilmesi, bölgesel ya da siyasi, ideolojik açıdan kapsayıcı bir anlayış olarak kadın olma düşüncesi ampirik verilerden çıkartılabilir. Baskı ve direniş arasında kurulan bağ, yapıcı olarak kadın olmanın anlamı için tanımlanıyor (Ay Katırcı, 2015: 16; Bora,

⁴ Aynı şekilde Trabzon Mor Balık’tan Fırat Varatyan da benzer görüşleri dile getiriyor (Varatyan 2015: 27).

2014: 14; Gürdal, 2015: 19; Kapusuz Kütküt, 2014: 11; Semiz, 2014: 16). Diyarbakır’daki Kadın Akademisi’nden Figan Aras da kadını sadece kurban olarak tanımlamıyor:

[...] hem bir yanıyla yaşamı sürdüren, toplumsal ilişkilerde çok büyük payı olan, ama bir yanıyla da ezilen ve sömürülen, yani hem özne hem nesne toplamı gibi bir varlıktan bahsediyoruz. [...] Yani mağduriyet üzerinden değil sadece (2015: 6).

Örneğin; Hopa’dan ÖDP içinde aktif Nefise Yenigül tarafından toplumsal durumu değiştirmek için erkeklerin baskısına karşı aktif bir şekilde başkaldıran, baskı altında kalmış kadın resmi şu şekilde çiziliyor: “Benim için kadın olmak, asi olmak demek, erkek egemen yapıya karşı dik durmak demek, özgürlük için mücadele etmek demek. [...] bunların sıkıntılarını yaşarken, aynı zamanda mücadele etmeyi gerektiriyor” (2015: 7).

Mülakatların çoğunda seçilen kelimeler, kadın ve (toplumsal) cinsiyet politikaları ile ilgilenen uzmanların aktivist olarak kendilerine ait tanımlamalarına atıfta bulunuyor. Böylece kadın olmak örneğin “mücadele etmek”, “savaşmak”, “direnmek”, “dönüştürmek” ya da “çaba sarf etmek” gibi fiillerle açıklanıyor. Kullanılan sıfatlar arasında “güçlü”, “aktivist”, “mücadeleci” ya da “değiştiren” gibi tanımlamalar da mevcut. Ankara’da Halkevciler Kadınlar’dan Sevinç Hocaoğulları, Yenigül’e benzer bir şekilde, kadın olmak hakkındaki kendi anlayışını şu şekilde açıklıyor: “[...] kadın olmak [...] mücadele demek [...]. [...] kadın olmak demek direnmek demek, kadın olmak demek mücadeleyi büyütmek demek diye düşünüyorum” (2014: 12). Buna karşılık bazı mülakatlarda kadın olmanın dezavantajlı yönlerini içeren bakış açıları da hakim (Eren, 2015: 8; Gedik, 2015: 7; Yavuz, 2015: 9).⁵

Hem akademisyenler (Acar, 2014: 16; Şahin Güngör, 2015: 14) hem de aktivistler (örneğin Akkoç, 2015: 41; Başak, 2014: 21; Anonim, 2014: 9) kadın olmanın inşası ve kadın ve (toplumsal) cinsiyet politikaları ile ilgili aktivizmin ortaya çıkması için kadınlar olarak, baskı altına alınmanın bilincinin can alıcı önemine vurgu yapıyorlar. Bu farkındalık sürecini

⁵ Bir akademisyen daha önceleri Aras ve Yenigül’e benzer savları kullanıyor olsa da feminist teori ile eleştirel bir şekilde sorguladığı mesele, kadın olmayı, kadını “kurban vasfı” üzerinden tanımlanması stratejisi (Anonim, 2015: 16).

tanımlamak için mülakat verenler örneğin “sorgulamak”, “fark etmek” ya da “farkına varmak” gibi fiilleri kullanıyorlar (Çağlayan, 2014: 22; Cön, 2015: 10). Bu Reyhan Atasü-Topçuoğlu’nun özel bir “kadınlık bilinci”nin tanımlanmasının çok önemli olduğunu açıklarken zirveye çıkıyor: “[...] çünkü o tek tek ezilmelerin aslında ne kadar birbiriyle bağlantılı ve biri olmadan diğeri olamayacak bir şey olduğunu görmeyi ve [...] hayata devam edecek, tekrar savaştacak enerji bulmayı o bilinç sağlıyor [...]” (2014: 21). Benzer bir şekilde KAMER’den Muğlalı Gaye Cön de benzer şekilde ortak bir şekilde hareket edebilmek adına kadınların kendilerine has problemleri için (feminist) bir farkındalığın geliştirilmesi gerektiğini savunuyor (2015: 10).

Sonuç

Ampirik verinin analizi Türkiye’deki kadın ve (toplumsal) cinsiyet politikaları uzmanları içinde gerek kadın olmak gerekse (toplumsal) cinsiyet kategorisinin kavramlaştırılması hakkında çeşitli anlayışların varlığını gösteriyor.

Bazı uzmanlar kavramların açıklanmasında, örneğin biyolojik ya da tanrısal belirlemeler ile birlikte toplumsal baskı/ güce atıfta bulunuyorlar. Kadın olmak kavramını yapıbozuma uğratmayanlar ve buna karşılık biyolojik ve/ veya tanrısal olarak tanımlanmış olarak kabul edenler, kadın olmayı özcü bir şekilde yükseltiyorlar. (Toplumsal) cinsiyetin sosyal inşasına eleştirel olarak bakanlar ise yelpazeyi iki kutuplu (toplumsal) cinsiyet düzenini (erkek-kadın) temel olarak kabul etme ile başlayıp (toplumsal) cinsiyet kategorilerini radikal bir şekilde reddetmeye kadar genişletiyor.

Kadın olmak ve (toplumsal) cinsiyetin kavramlaştırılması çerçevesinde değişik araştırma sahaları arasında bir farka ulaşamadı. Trabzon’da mülakat gerçekleştirilen HDP’li Pelin Şirin mülakatında ise şunun altını çiziyor: “Kadın olmak Türkiye’de, dünyanın her yerinde zor olduğu gibi yani Trabzon yerelinde de çok zor [...]” (2015: 15).⁶

Kadınlar arasında, değişik deneyimlerin sonucunda oluşan farklardan dolayı - başlarda değinildiği üzere - Handan Çağlayan için kadın olmak üzerine konuşmak ya da kadınları belli

⁶ Ayrıca az sayıda mülakat veren kişiler kadınların – Türkiye’deki bölgelerle alakalı - farklı yaşam durumlarına da değiniyor (Örn. Ersöz et al. 2015: 42; Tuncel 2014: 16).

bir tarihsel dönemde ya da konjonktürde genelleştirmek problemlidir (2014: 22). Bu yüzden Çağlayan, kimlik kategorisi olarak kadının özellikle değişebilirliğinin ve geçirgenliğinin altını önemle çiziyor: “[...] kadın olmak, değişmez, mutlak, soyut, [...] yekpare bir kimlik olmaktan ziyade, toplumsal mücadele içerisinde şekillenen dönüşen, geçirgenlikleri olan bir kimlik” (2014: 24). Akademik ve aktivist etkinliklerinin temelinde, kendisi, kadın olmayı bu yüzden özcü, doğal bir kategori olarak kavramsallaştırmıyor, aksine aynı zamanda kadın ve (toplumsal) cinsiyet politikaları hakkındaki aktivizmle de kurulan dışı/ kadın kimliğinin oluşturulmasında özellikle sosyal etkileri vurguluyor.

Kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmaları yapan Özlem Şahin Güngör, mülakatta kadın olmayı akademik bir bilgi olarak üretilmesi ve yayılması gereken “politik bir kavram” olarak tanımlıyor (2015: 18). Kürt Kadın Hareketi’nden Sara Aktaş için ‘kadın bilimi’ *jinoloji* ise kadın politikaları perspektifinden teorik bir tanımlama potansiyeline sahip.

Mülakat gerçekleştirilen bazı uzmanlar, (toplumsal) cinsiyet kategorisi hakkındaki teorik tartışmayı, daha soyut ve teorikleştiren bir şekilde ele almaktansa kendi “kadınlık deneyimleri”ni kadın politikaları hakkındaki sorularla uğraşmak için bir başlangıç noktası ve motivasyon nedeni olarak ifade ediyorlar (Akgün, 2015: 12; Atasü-Topçuoğlu, 2014: 21; Aydın, 2015: 11; Karakuş, 2015: 19; Yavuz, 2015: 9). Bu strateji ile birlikte, bir kategori olarak (toplumsal) cinsiyeti ya da kolektif bir özne olarak “biz-kadınlar”ı tam olarak tanımlamaya gerek kalmaksızın ortak bir şekilde politik olarak hareket etmek mümkün hale geliyor. Ancak bu şekilde yapısal ve toplumsal şartlar sebebiyle homojen kadınların deneyim çizgisi yeniden inşa edilmiş oluyor.

Kaynakça

- Crenshaw, Kimberlé (1989) "Demarginalization the Intersection of Raceand Sex- A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine", *Feminist Theory and Antiracist Politics*, içinde The University of Chicago Legal Forum (Hg.): *Feminism in the Law, Theory, Practice and Criticism*, Chicago: Chicago University, 139–167.
- Kerner, Ina (2007) "Konstruktion und Dekonstruktion von Geschlecht, Perspektiven für einen neuen Feminismus", Online verfügbar unter http://www.fu-berlin.de/sites/gpo/pol_theorie/Zeitgenoessische_ansaetze/KernerKonstruktion_und_Dekonstruktion

/index.html, indirilme tarihi: 29.08.2014.

- Kerner, Ina (2011) "Geschlecht", içinde: Gerhard Göhler, Matthias Iser und Ina Kerner (Hg.): Politische Theorie, 25 umkämpfte Begriffe zur Einführung, Wiesbaden: VS, 126–141.
- Knapp, Gudrun-Axeli (2008): "Give Sex, Gender and Sexuality more of a Society", Zur Standortbestimmung feministischer Theorie, içinde: Feministische Studien -Zeitschrift für Interdisziplinäre Frauen- und Geschlechterforschung 26 (2), 208–219.
- Lenz, Ilse (2002) "Wie verändern sich die Neuen Frauenbewegungen? Ein Ansatz zur Transformation Sozialer Bewegungen", içinde: Zeitschrift für Frauenforschung & Geschlechterstudien 20 (4), 65–82.
- Lenz, Ilse (2014) "Geschlechter in Bewegung?" içinde: Barbara Rendtorff, Birgit Riegraf und Claudia Mahs (Hg.) 40 Jahre Feministische Debatten, Resümee und Ausblick, Weinheim: Beltz Juventa, 12–30.
- Rätzl, Nora (2010) Rassismustheorien. Geschlechterverhältnisse und Feminismus, içinde: Ruth Becker und Beate Kortendieck (Hg.) Handbuch der Frauen- und Geschlechterforschung- Theorie, Methoden, Empirie, Wiesbaden: VS, 283–291.
- Winker, Gabriele; Degele, Nina (2007) "Intersektionalität als Mehrebenen Analyse", Online verfügbar unter https://www.tuhh.de/agentec/winker/pdf/Intersektionalitaet_Mehrebenen.pdf, indirilme tarihi: 18.02.2014.